

Мойсієнко А. К.

МОВА ЯК СВІТ СВІТІВ. ПОЕТИКА ТЕКСТОВИХ СТРУКТУР

Умань : Софія, 2008.— 280 с.

Дослідження способів взаємодії ментальної та вербальної картин світу носія етнічної свідомості, спроби осмислення діалектики переходу від світоглядної до мовно-когнітивної парадигми відбивають сучасні потреби гуманітарного пізнання, а отже, посідають важливе місце у колі актуальних завдань лінгвістики XXI ст. Сказане визначає міру назрілості мовознавчого доробку А. Мойсієнка. Праці «Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: Декодування Шевченкового вірша» (1996, 2-е вид.— 2006), «Традиції модерну і модерні традицій» (книга перша — 2001, книга друга — 2006), «Динамічний аспект номінації» (2004), «Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення» (2006, 2009) засвідчили свою вагомість для мовознавчої науки, знайшли широке застосування в процесі викладання української мови, окреслили перспективи становлення сучасної концепції аналізу словесно-художнього простору. Попуки адекватних способів опису лінгвістичних чинників породження й моделювання образного світу поезії стали імпульсом для створення книги «Мова як світ світів. Поетика текстових структур» — результату багаторічної праці А. Мойсієнка в царині осягнення й презентації різних площин взаємопроникнення мови, художнього мислення й об'єктивної реальності.

Книга є новою, вагомою віхою теоретичних спостережень та узагальнень ученого, творча лабораторія якого стала осередком співпраці науки й поезії, зорієнтованої на розкриття лінгвістичної глибини поетичного слова крізь призму художньої естетики мовознавчого дослідження.

Структура праці свідчить про те, що її автор скрупульозно осмислював, ретельно добирав, опрацьовував і логічно komponував матеріал, щоб якомога повніше й системніше представити суголосся різновекторних філологічних підходів до всебічного осягнення мовного феномену художнього тексту. Дослідження складається з чотирьох роз-

ділів, у послідовному розгортанні яких формуються засади лінгвософського аналізу вербалізованих персоніфікацій світу.

Перший розділ «Світ мови. Поетика світу» містить теоретичні роздуми щодо онтологічно-екзистенційного витлумачення мови як світу світів і філологічних основ мистецтва презентації внутрішнього рефлексивного досвіду людини крізь призму поетичного тексту. На думку автора, світ мови — «це мова у її внутрішньому (онтогенному) і зовнішньо-пізнавальному сутті» (с. 5), а слово — гнучкий інструмент створення кодів інтеріоризації дійсності.

Розмірковуючи про мову, А. Мойсієнко апелює до поглядів В. фон Гумбольдта, неогумбольдтіанських ідей Сепіра-Уорфа, Л. Вайсгербера, Г. Іпсена, П. Гартмана, досвіду російських учених П. Флоренського, О. Лосєва, Ю. Лотмана та ін. і доходить висновку, що «мова постає як своєрідний світ світів, де парадигматика кожного окремого може бути розглядана на іманентному (внутрішньомовному) рівні; на рівні 'мова — зовнішній світ': особіно — на рівні тексту. Кожний з таких світів парадигматично не замкнений, різновекторно переходить у інші, компонентно взаємодіючи, накладаючись на інші у функціональному просторі» (с. 9). Твердження щодо здатності «мови-тексту репрезентувати й індивідуальний світ окремого автора, окремого твору, і мовотворчість певного історичного проміжку, певної епохи» (с. 12) проілюстроване прикладами дешифрування поетичного світу «понадчасової» мови Б. Тена та аналізом зразків різночитань давніх текстів, декодованих акад. В. Скляренком.

Показово, що особливу увагу на тлі опрацьованої проблематики приділено вивченню словесного вираження української символіки, яка, на думку дослідника, містить «цілий мовосвіт зі своїми законами внутрішньо-іманентної організації і зовнішньої прагматики» (с. 15). Детально інтерпретуючи символи як особливі чинники творення культурно-специфічної картини світу, автор наголошує на необхідності з особливою пиль-

ністю студіювати національно-детерміновану символіку в її зв'язках із різномірними етномаркованими одиницями. Мовна природа трансляторної потужності та інформаційної стабільності поетичного символу як вияву духовних шукань митця розкривається в лінгвосоціотичній площині: на прикладі аналізу символу «хата» в Шевченкових текстах А. Мойсієнко демонструє динаміку збереження й видозміни семантики наративу, адаптованого художнім контекстом. Дотримання принципів етноцентризму дозволяє науковцям розглянути мову літературного твору як конвенційну символічну систему, що фіксує провідні риси ментальності та культури з урахуванням особливостей національного світогляду, системи етичних й естетичних цінностей, традицій, міфів, вірувань, забобонів тощо. Поряд із теоретичними міркуваннями та аналізом поетичної символіки як результату індивідуально-авторської концептуалізації дійсності наводяться методичні рекомендації, адресовані фахівцям, що звертаються до розгляду художнього застосування елементів символічної мови.

Зважаючи на усталену традицією сукупність підходів до вивчення поетичного слова, обґрунтовану в працях О. Потебні, В. Жирмунського, В. Виноградова, Р. Якобсона, Я. Славинського, С. Єрмоленко, В. Григор'єва та ін., дослідник наголошує на «потребі комплексного філологічного аналізу..., де не повинно існувати проблеми домінантно-го — периферійного щодо лінгвістичного чи літературознавчого» (с. 25).

Розділ прикрашають численні посилання на низку сучасних наукових досліджень з лінгвопоетики, детальний аналіз напрацювань, що мають систему визначеність відповідних фактів і явищ на рівнях літературного напрямку, роду чи жанру, композиційної структури тексту, засобів внутрішньої динамічної організації його мовного оформлення.

Індикатором цінності твору А. Мойсієнко вважає вміння митця бачити сокровенне, подавати не лише очевидні («зримі»), а й приховані модули буття, долаючи невіддатливість словесного матеріалу, який до того ж опрацьовується на рівні письменницької уяви, десть далеко в підсвідомості. Роздуми про призначення поета, обережне розкриття величких таїнств творення, оцінки й аналіз творчості майстрів слова і літературних критиків мають непересічне значення, адже спонукають до вдумливого переосмислення стереотипів рецепції художнього слова у всій повноті його філософсько-герменевтичного сенсу.

У другому розділі «Текст як динамічна структура» подано спостереження щодо засобів реалізації внутрішніх імпульсів поетичної мови як самодостатньої даності. Динамічний аспект творчості Яра Славутича розглядається крізь призму тематико-компо-

зиційного та лексико-семантичного рівнів текстової організації. Зразком майстерного заглиблення в багатий нюансами естетичний світ митця є аналіз словесного аранжування, здійсненого на матеріалі лексичних одиниць «снага», «наснага», «наснажувати», «наснажений», «снажний», «снажливий», «снаговито», «снаговійний». Розкриття індивідуально-авторського розширення значення слова синтезоване нетривіальним чуттям спектру відтінків мовної палітри й широкою лінгвістичною ерудицією дослідника. Прикметними в цьому плані є спостереження щодо новотворів Яра Славутича, інтерпретованих з урахуванням особливостей ритміко-інтонаційного та структурно-динамічного малюнку ідіостилю. Гадаємо, що в майбутньому автор зміг би розширити і поглибити аналіз розглядаваної проблеми на матеріалі мовотворчості ширшого кола сучасних поетів.

Через детальне осмислення теоретичних витоків експресивності та вивчення денотативно-сигніфікативних і граматичних засобів її породження в поезії М. Бажана «Політ крізь бурю» здійснюється комплексна характеристика різномірних мовних засобів створення відтінків градації конотативних ознак і спеціальних прийомів побудови експресивних єдностей.

Чітко й переконаливо у праці представлено інтертекстуальний компонент структури поетичного твору. На прикладі неординарності мистецького почерку українського поета з Польщі О. Лапського А. Мойсієнко розкриває різні завдання інтертекстуальності в організації художньої цілісності та виявляє мовні чинники взаємопроникнення текстових одиниць. Результати рефлексій візуального, ритміко-інтонаційного й логіко-смыслового складників інтертекстуальності, проілюстровані філігранними зразками аналізу зорової поезії та шахокомпозиційної творчості, постають із рідкісного поєднання в науковому універсумі дослідника потенціалу літератора й лінгвіста.

Багатогранність третього розділу «Віршова жанрострофа в системі художнього ідіолекту» забезпечується зверненням до різних форм об'єктивації естетичного мовомислення, що випливають зі складної взаємодії митця і стилю.

Спіраючись на широку обізнаність у світовій поезії, автор здійснює глибокий аналіз текстових структур у зв'язку із системою художнього жанротворення (сонети Е. Андієвської, ронделі М. Боровка, тріолети В. Морданя).

Суттєву увагу приділено поетиці сонетного вінка, зокрема художнім особливостям перекладного сонетарію. Спеціальний акцент у параграфі «Світовий сонет у перекладах Д. Павличка» зроблено на проблемах віртуальної співтворчості перекладача з ав-

тором оригінального тексту й вивченні мовних виявів такої співтворчості, дотримання якої дає можливість уникнути залежності від словесного оформлення першоджерела та надмірної націоналізації чужомовного твору. Із щирим зацікавленням угаємниченого фахівця, дбайливого збирача сонетних вінків, поціновувача літературного таланту, поета й перекладача дослідник розмірковує про роль слова як провідного засобу категоризації світу в житті окремої людини, нації, суспільства. Хочеться відзначити інформаційну вагу аналізу чотирнадцяти перекладів вірша Р.-М. Рільке «Осіnnий день» і дев'яти українських інтерпретацій поезії А. Міцкевича «Grub Potockiej», супроводженого скрупульозним розглядом домінантних ознак образно-структурної організації перекладацьких рішень таких непересічних майстрів слова, як Ю. Липа, Л. Мосендз, Б. Кравців, М. Орест, М. Зеров, М. Рильський, М. Бажан, В. Стус, О. Тарнавський, І. Качуровський та ін. Надзвичайно вдалими нам видається теоретичне осмислення і оригінальне висвітлення особливостей поетики перекладів сонетних творів Івана Франка, здійснених А. Ахматовою, яке промовисто засвідчує, що переклад художнього тексту має статус царини тонкої матерії, сфери мистецького перевтілення, де процес комунікації «автор — перекладач — реципієнт» передбачає досягнення внутрішніх, прихованих смислів, що їх сигналізує психотип митця, позначений національними рисами тієї спільноти, яку він презентує у своєму творі.

В останньому розділі рецензованого видання «Поетика оніма» подається ґрунтовне бачення образного світу онімного слова, який, на думку автора, є втіленням лінгвоментального дискурсу національної мови. Формулюючи погляд на предмет аналізу, А. Мойсієнко зауважує, що власні назви намагаються поетичні рядки особливим психологічно-філософським струмом, тому дуже важливо не лише визначити функціональну

роль ужитих у літературному творі онімів, зрозуміти їхню метафорику, а й збагнути сутність антропонімійних уподобань письменника. Дослідник має цілковиту рацію в тому, що не слід спрощувати вивчення філологічної природи власного імені, адаптованого жанровою канвою художнього твору, та зводити його до розв'язання суто етимологічних чи класифікаційних питань. Особливу увагу сконцентровано на розгляді образно-смыслового потенціалу онімного слова та виявленні грамагічних засобів реалізації його сугестивних функцій. Розділ завершують вельми цікаві «Матеріали до словника поетонімів української мови». Шкода, що в рецензованому виданні онімна лексика представлена лише на літеру «А» (близько 50 с.).

Підсумовуючи, зазначимо, що книга А. Мойсієнко «Мова як світ світів. Поетика текстових структур» відзначається широтою й багатоплановістю наукової проблематики: у ній розглянуто комплекс актуальних питань, що стосуються філософії мови, теорії лінгвопоетики, практики перекладу й аналізу художніх творів. Багатий фактаж дослідження подано системно й просто, що робить його доступним для широкого кола читачів. Педагогічна цінність праці полягає, на нашу думку, в тому, що написано її із сучасних позицій осягнення загальних закономірностей інтелектуальної діяльності людини, з виразною проекцією на проблеми становлення національної мовної особистості, без побоювання заперечити ті погляди, які автор вважає сумнівними чи помилковими.

Сподіваємося, що видання стане авторитетним порадником для наукових працівників, викладачів вищих навчальних закладів, докторантів, аспірантів, магістрантів, студентів, адже воно орієнтує на інтеграційне сприйняття світу як своєрідного тексту і спонукає до творчих пошуків у неосяжній царині української лінгвопоетики.

С. ЛАВРИНЕНКО
(Ізмаїл)